

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: O słownictwie z zakresu nazw kolorów w reportażach Ryszarda Kapuścińskiego

Author: Magdalena Wojtyka

Citation style: Wojtyka Magdalena. (2017). O słownictwie z zakresu nazw kolorów w reportażach Ryszarda Kapuścińskiego. W: B. Mitrenga (red.), "Problemy języka i tekstu w perspektywie historycznej i współczesnej" (S. 73-88). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

O słownictwie z zakresu nazw kolorów w reportażach Ryszarda Kapuścińskiego

Reportaże Ryszarda Kapuścińskiego są cenionym świadectwem licznych przeobrażeń politycznych i społecznych, jakie dokonały się w drugiej połowie XX wieku. Autora charakteryzuje nie tylko niezwykła wrażliwość i spostrzegawczość, lecz także specyficzna poetyka, która stała się znakiem rozpoznawczym jego utworów. Istotnym aspektem jego reportaży jest warstwa językowa, na którą składają się m.in. określenia kolorystyczne. Nazwy barw stosowane przez reportażystę stanowią interesujący materiał badawczy do rozważań językoznawczych.

Nazwy kolorów są ważnym elementem kreacji świata w dziełach literackich, a do takich zaliczyć należy również reportaże. Niniejszy artykuł wpisuje się w cykl publikacji dotyczących określeń kolorystycznych w twórczości różnych autorów (por. np.: BADYDA, 2008; BAL, 2008; BIELSKA-KRAWCZYK, 2005; BIEŃKOWSKA, 1980; GENDERA, 2005; KUREK, 1997; PAZIAK, 1997; SIEKIERSKA, 1998; TELEŻYŃSKA, 1994; ZURA, 2006). Głównym celem przedstawionych analiz jest ukazanie pełnej palety barw udokumentowanych w reportażach R. Kapuścińskiego. W artykule chcę zbadać pole semantyczne podstawowych kolorów achromatycznych i chromatycznych. Celem niniejszego opracowania jest również przedstawienie funkcji badanej kolorystyki, a także zaprezentowanie jej egzemplifikacji w tekście oraz frekwencji poszczególnych leksemów. W swych analizach uwzględniłam założenia metodologiczne Ryszarda Tokarskiego (TOKARSKI, 2004), a także ustalenia Mirosławy Ampel-Rudolf (AMPEL-RUDOLF, 1994), natomiast w kwestii kontekstu historycznojęzykowego odwołuję się do pracy Alfreda Zaręby (ZARĘBA, 1954).

Materiał badawczy tworzą leksemy wyekscerpowane z trzech zbiorów reportaży R. Kapuścińskiego, są to: *Czarne gwiazdy* (1963), *Jeszcze dzień życia* (1976) oraz *Heban* (1998). O wyborze tych tomów zdecydowała ich tematyka – wszystkie one są zapisem podróży reporterki po Afryce oraz – co ważne – pochodzą z różnych etapów jego

twórczości, tym samym stanowiąc przekrój zmieniającego się stylu autora¹.

Zebrany materiał językowy obejmuje 73 leksemy. Łącznie na 586 stronach tekstu określenia te zostały zastosowane 595 razy, co oznacza, że średnia liczba nazw barw w przeliczeniu na jedną stronę wynosi 1,08. Leksemy grupują się w następujące pola: barwy białej (8 leksemów, 189 poświadczeń tekstowych), pole czerni (5 leksemów, 160 użytych w tekście), pole szarości (7 leksemów, 29 razy odnotowanych w tekście), pole zieleni (7 leksemów, 58 razy poświadczonych w reportażach), pole czerwieni (10 leksemów, 46 odnotowań tekstowych), pole żółci (9 leksemów, 33 poświadczenia w utworach), pole błękitu (5 leksemów, 14 użyć tekstowych), pole brązu (9 leksemów, 13 razy odnotowanych w reportażach), pole różu (2 leksemy, 5 poświadczeń tekstowych), pole fioletu (2 leksemy, 2 razy odnotowane w utworach), pole barwy pomarańczowej (1 leksem, 1 poświadczenie w tekście). W analizie wyróżniłam również pole barw mieszanych (8 leksemów, 45 razy użytych w tekście). Językowe wyrażenia barw w badanych reportażach R. Kapuścińskiego należą do 5 kategorii gramatycznych. Są to: przymiotniki (550 użyć tekstowych - 92,45%²), rzeczowniki (28 - 4,70%), przysłówki (14 - 2,35%) oraz czasowniki (3 - 0,50%).

1. Pole barwy białej

Kolor biały jest barwą najczęściej wykorzystywaną przez R. Kapuścińskiego - jego frekwencja tekstowa w badanym materiale to 189 wystąpień, co stanowi 31,76% całości zebranego materiału. W całym polu odnotowano 8 różnych leksemów nazywających biel. W polu barwy białej dominują przymiotniki (185 - 97,88%) oraz rzeczowniki (2 - 1,06%). W zbiorze określeń bieli można wyróżnić także jeden czasownik (1 - 0,53%) oraz przysłówek (1 - 0,53%).

Nazwy z pola bieli użyte w analizowanych reportażach to przede wszystkim *biały*, a także spokrewniony z nim przysłówek *biało*, czasownik *bieleć* oraz rzeczownik *biel*. Autor stosuje również nazwy niepodstawowe, takie jak leksem *śnieżny*, oraz rozbudowane określenia typu *żarzącą się bielą*, *prześroczyście biały*, *rozpalony do białości*. W tabeli 1 przedstawiono dane liczbowe i procentowe dotyczące frekwencji tych słów.

¹ Według badaczy twórczości Ryszarda Kapuścińskiego jego reportaże ewoluowały od ścisłego i dokładnego zapisu wydarzeń do tzw. reportażu eseistycznego.

² Informacja w nawiasach przedstawia kolejno: liczbę użyć tekstowych i wartość procentową.

Pole barwy białej

Lp.	Leksem	Frekwencja tekstowa	Udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby leksemów z analizowanego pola
1.	<i>biały</i>	181	95,76
2.	<i>biało</i>	1	0,53
3.	<i>biel</i>	1	0,53
4.	<i>bieleć</i>	1	0,53
5.	<i>śnieżny</i>	1	0,53
6.	<i>żarząca się biel</i>	1	0,53
7.	<i>przeźroczyście biały</i>	1	0,53
8.	<i>rozpalony do białości</i>	2	1,06

Autor stosuje kolor biały zazwyczaj w opisie świata przedstawionego w reportażach. Jest to podstawowe zastosowanie tej barwy. Najczęściej biel pojawia się w kontekstach dotyczących nacji i koloru skóry. Leksemy kolorystyczne są wówczas skupione wokół opozycji *biały* – *czarny* (człowiek). Warto zaznaczyć, że oprócz podstawowych ujęć typu *biały* człowiek (*Heban*, s. 9), *biali* ludzie (*Heban*, s. 196), R. Kapuściński często stosuje również urzeczownikowione formy przymiotnika powstałe w wyniku substancywizacji. Wówczas leksem *biały* służy nie tylko do nazwania koloru skóry, lecz jest także ekwiwalentem rasy człowieka. W przykładach typu: *biały*, czyli kolonialista (*Heban*, s. 45), *biały* był panem (*Heban*, s. 64), określenie barwy ma wymiar kategoryzujący.

Klasą obiektów często opisywanych przez nazwy z pola bieli są również elementy ubioru i wyglądu postaci, np. *białe* koszule (*Czarne gwiazdy*, s. 72), *białe* suknie (*Jeszcze dzień życia*, s. 24), w tym także opisy strojów ludowych, jak *białe* galabije (*Heban*, s. 280), *biały* muzulmański strój (*Heban*, s. 124), *śnieżne* turbany (*Heban*, s. 280). Pozostałe konteksty, w których odnotowano barwę białą, to architektura i wyposażenie wnętrz (*białe* baraki, *biały* ekran), pojazdy (*biały* jacht), a także fauna (*biały* koń, *biały* kogut). W przytoczonych przykładach kolor biały jest zastosowany w celu opisu świata przedstawianego w reportażach.

Na uwagę zasługują określenia bieli, które pojawiły się w kontekście krajobrazu naturalnego. W opisie krajobrazu R. Kapuściński stosuje rozbudowane deskrypcje, np. *przeźroczyście białe* niebo. Autor często odnosi się w nich do metafory ognia, za pomocą której chce podkreślić specyfikę i surowość afrykańskiego klimatu: *rozpalone do białości* powietrze (*Jeszcze dzień życia*, s. 38), *wnętrze Afryki jest ciągle rozpalone do białości*; krajobraz [...] jest już tylko *żarzącą się bielą* (*Heban*, s. 294).

2. Pole barwy czarnej

Obok białego kolor czarny jest podstawową barwą achromatyczną. W trzech analizowanych tekstach wystąpiło 5 nazw z pola czerni, a ich frekwencja tekstowa wynosi 160, co stanowi 26,89% wszystkich użyć określeń kolorystycznych. Najczęściej stosowane były przymiotniki (156 – 97,49%) oraz rzeczowniki (3 – 1,89%). Warto podkreślić również, że w polu czerni nie pojawiają się żadne czasowniki ani formy imiesłowowe. Poza wskazanymi częściami mowy odnotowano jeszcze jeden przysłówkę (0,62%).

W polu czerni dominuje przymiotnik *czarny* oraz spokrewnione z nimi leksemy *czarno* i *czerni*. W reportażach R. Kapuścińskiego występują również dwa inne określenia koloru czarnego: przymiotniki *szczerniałe* oraz *czekoladowa* (tabela 2).

TABELA 2

Pole barwy czarnej

Lp.	Leksem	Frekwencja tekstowa	Udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby leksemów z analizowanego pola
1.	<i>czarny</i>	154	96,25
2.	<i>czarno</i>	1	0,62
3.	<i>czerni</i>	3	1,89
4.	<i>szczerniały</i>	1	0,62
5.	<i>czekoladowy</i>	1	0,62

Kolor czarny najczęściej stosowany jest do konwencjonalnego opisu nacji i koloru skóry. Są to w dużej mierze przymiotniki, a także formy powstałe w wyniku substancywizacji. W większości przypadków leksemy te służą do charakterystyki wyglądu, np. *czarna skóra* (*Czarne gwiazdy*, s. 99), *czarny człowiek* (*Jeszcze dzień życia*, s. 69). W niektórych przykładach R. Kapuściński tworzy opozycję *czarny – biały*. Nazwa barwy oddaje wówczas kontrast społeczny, jaki dzieli przedstawicieli dwóch ras. Do opisanie koloru skóry służy także określenie *czekoladowa*, które odnotowano w kontekście: *uroda czekoladowej Miriam* (*Heban*, s. 83).

W reportażach pojawiają się również przykłady prezentujące użycie barwy czarnej z konotacjami negatywnymi. Są to zazwyczaj opisy przyrody, a także specyficznego afrykańskiego klimatu, np. *noc jest od razu czarna* (*Heban*, s. 54), *czarne kryształły nocy* (*Heban*, s. 193), *wszystko na dzień nocy czarnej* (*Heban*, s. 55), *nocy czarnej jak sadza* (*Heban*, s. 55). Określenia te są zazwyczaj rozbudowane i mają charakter metaforyczny. Liczną grupę stanowią tekstowe realizacje czerni, które odnoszą się do architektury i wyposażenia wnętrz, elementów ubioru i wyglądu postaci oraz przedmiotów codziennego użytku i pojazdów. Przytoczyć można kilka przykła-

dów: ściany, łóżko, stolik i podłoga były **czarne** (Heban, s. 249), **czarne** krawaty (Heban, s. 308), **czarnej** limuzyny (Czarne gwiazdy, s. 44).

W polu czerni odnotowano również użycia metaforyczne typu: **czarna** robota (Czarne gwiazdy, s. 45), **czarna** godzina (Jeszcze dzień życia, s. 79).

3. Pole barwy szarej

W trzech analizowanych zbiorach występuje 7 leksemów z pola szarości, które zostały użyte w tekście 29 razy (4,87%). Nazwy skupione w tym polu to przede wszystkim przymiotniki (27 – 93,1%). Poza nimi odnotowano również po jednym przysłówku oraz rzeczowniku (łącznie 6,9%).

W porównaniu z innymi polami pole szarości prezentuje się w raportażach różnorodnie. Najpopularniejszym określeniem jest przymiotnik *szary*, jednak odnotowano również spokrewnione z nim złożenie *jasnoszary*, a także przysłówek *szaro* i czasownik *zszarzeć*. Ponadto wyróżnić należy określenia typu *siwy*, *popielaty* czy *szpakowaty* (tabela 3).

TABELA 3

Pole barwy szarej

Lp.	Leksem	Frekwencja tekstowa	Udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby leksemów z analizowanego pola
1.	<i>szary</i>	19	65,51
2.	<i>jasnoszary</i>	1	3,45
3.	<i>szaro</i>	1	3,45
4.	<i>zszarzeć</i>	1	3,45
5.	<i>popielaty</i>	1	3,45
6.	<i>szpakowaty</i>	2	6,9
7.	<i>siwy</i>	4	13,79

Określenia koloru szarego dominują w opisie elementów ubioru i wyglądu postaci. Są to w dużej mierze opisy ubrań lokalnej ludności, np. w *szarym* mundurze (Czarne gwiazdy, s. 89). Leksemy *siwy* oraz *szpakowaty* zostały użyte w opisie koloru włosów postaci – *siwych* włosów (Jeszcze dzień życia, s. 71), *szpakowaty* mężczyzna (Heban, s. 304). Do opisanego jednej z bohaterki R. Kapuściński posłużył się popularnym zwiazkiem frazeologicznym *siwa jak gołąb* (Czarne gwiazdy, s. 12).

Szarość w odniesieniu do zjawisk atmosferycznych i krajobrazu naturalnego jest znakiem nijakości, co podkreślone jest w takich przykładach, jak: *szare*, *zgrzebne* i *wiecznie zachmurzone niebo* (Heban, s. 47), *szarej*, *nagiej* planety (Jeszcze dzień życia, s. 88). Na uwagę zasługuje również przykład

popielaty krajobraz (*Jeszcze dzień życia*, s. 42), w którym w opisie przyrody użyto nietypowego określenia kolorystycznego.

4. Pole barwy zielonej

Zieleń jest najchętniej przywoływaną przez R. Kapuścińskiego barwą chromatyczną – reportażysta sięga po nią 58 razy (9,75%), korzystając przy tym z 7 różnych nazw. W polu zieleni najczęściej występuje przymiotnik (41 – 70,69%) oraz rzeczownik (9 – 15,52%). Ponadto odnotowano również przysłówki (6 – 10,34%), a także czasowniki (2 – 3,45%).

Nazwy z pola zieleni używane w reportażach to *zielony* oraz powiązane z nim leksemy *zielono*, *zieleń*, *zazielenić się*. W zebranych materiale odnotowano także złożenie *jasnozielony*, a także – marginalnie – kreatywne określenia typu *szmaragdowy* oraz *seledynowy* (tabela 4).

TABELA 4

Pole barwy zielonej

Lp.	Leksem	Frekwencja tekstowa	Udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby leksemów z analizowanego pola
1.	<i>zielony</i>	35	60,34
2.	<i>zieleń</i>	9	15,52
3.	<i>zielono</i>	6	10,34
4.	<i>zazielenić się</i>	2	3,45
5.	<i>jasnozielony</i>	2	3,45
6.	<i>seledynowy</i>	2	3,45
7.	<i>szmaragdowy</i>	2	3,45

Barwa zielona najczęściej odnoszona jest do zjawisk atmosferycznych, krajobrazu naturalnego oraz flory. Są to przede wszystkim rzeczowniki i przymiotniki opisujące naturalną roślinność, np. *zielone doliny* (*Heban*, s. 179), *zielone pola* (*Heban*, s. 297), *po zielonych wzgórzach* (*Jeszcze dzień życia*, s. 45). Warto jednak zaznaczyć, że kolor zielony ma silnie utrwaloną w kulturze i społeczeństwie symbolikę. Barwa zielona konotuje skojarzenia z odradzającym się życiem, radością, nadzieją. Często odnosi się do roślinności, która stwarza możliwość odpoczynku, ochrony przed palącym słońcem (TOKARSKI, 2004: 126–134). W takim kontekście zieleń odnotowano w następujących przykładach: *zielony dach dżungli, który zapewnia upragniony chłód* (*Czarne gwiazdy*, s. 92), *uderza nas buńczuczna i rozpychająca się obfitość, ta nieustająca erupcja bujnej, dyszącej masy zieleni, od wieków dającej cień* (*Heban*, s. 25). Do określenia krajobrazu naturalnego autor stosuje rów-

nież kreatywne przymiotniki *seledynowy* i *szmaragdowy*, które posłużyły mu do opisanie afrykańskich gór i zatok.

Sporadycznie barwa zielona została zastosowana w opisie ubioru (*zielone koszule* – *Czarne gwiazdy*, s. 72), samochodów (*zielony jeep* – *Heban*, s. 108) oraz architektury (*jasnozielone tynki* – *Heban*, s. 9).

5. Pole barwy czerwonej

Frekwencja tekstowa czerwieni wynosi 46 (10 leksemów), co czyni ją drugą pod względem liczebności barwą chromatyczną stosowaną przez R. Kapuścińskiego (7,73% wszystkich użyczeń tekstowych nazw barw). Najliczniejszą reprezentację tekstową w polu czerwieni ma przymiotnik (45 – 97,83%). Ponadto zanotowano tylko jeden rzeczownik (1 – 2,17%).

Pole czerwieni stanowią leksemy takie, jak *czerwony* oraz *czerwień*. Oprócz dwóch wymienionych R. Kapuściński stosuje również niepodstawowe określenia kolorystyczne: *amarantowy*, *purpurowy*, *miedziany*. W zebranych materiale wyróżnić należy także leksemy związane z metaforą ognia oraz krwi. Są to określenia: *ognisty*, *rozpalony*, *spalony na raka*, *rumiany*, *przekrwiony* (tabela 5).

TABELA 5

Pole barwy czerwonej

Lp.	Leksem	Frekwencja tekstowa	Udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby leksemów z analizowanego pola
1.	<i>czerwony</i>	32	69,59
2.	<i>czerwień</i>	1	2,17
3.	<i>amarantowy</i>	2	4,35
4.	<i>purpurowy</i>	1	2,17
5.	<i>miedziany</i>	1	2,17
6.	<i>ognisty</i>	2	4,35
7.	<i>rozpalony</i>	4	8,89
8.	<i>spalony na raka</i>	1	2,17
9.	<i>rumiany</i>	1	2,17
10.	<i>przekrwiony</i>	1	2,17

Kolor czerwony na ogół używany jest do kreowania świata reportaży – zazwyczaj pełni funkcję mimetyczną. Trudno wskazać jeden, główny kontekst, do którego odnosi się *czerwień*. Duża część zebranego materiału służy do opisanie elementów ubioru i przedmiotów codzienne-

go użytku. W reportażach odnotowano np. **czerwone** kapelusze (*Czarne gwiazdy*, s. 72), **czerwony** jeep (*Jeszcze dzień życia*, s. 70), **czerwona** żarówka (*Heban*, s. 122).

Leksemów **amarantowy**, **purpurowy**, **miedziany** autor używa do opisanego krajobrazu naturalnego. Nazwy te zanotowano w następujących przykładach: **płonąca**, **amarantowa** bugenwilla (*Heban*, s. 295), **góry ze zwiertzałego kamienia w kolorze brązu i miedzi**; **purpurowy** [...] **świt** (*Heban*, s. 98). Należy podkreślić, że opisy przyrody w reportażach R. Kapuścińskiego są wyraźnie poetyckie. Można zatem przypuszczać, że barwy, które stosuje autor, pełnią również funkcję dekoracyjną – podkreślają wyjątkowość opisywanego krajobrazu.

Nazwy z pola czerwieni związane z metaforą ognia – np. **ognisty**, **rozpalony** – również zostały użyte w opisie przyrody. W przykładach takich, jak: **purpurowy**, **ognisty** **świt** (*Heban*, s. 98), w **kolorze rozpalonej słońcem równiny** (*Heban*, s. 290), widać wskazaną wcześniej poetyckość R. Kapuścińskiego.

6. Pole barwy żółtej

Kolor żółty reprezentowany jest przez 9 leksemów, które odnotowano w tekście 33 razy (5,55%). Zdecydowaną większość z nich stanowią przymiotniki (26 – 78,79%). Ponadto odnotowano także przysłówki (2 – 6,06%) oraz rzeczowniki (5 – 15,15%).

Barwa żółta nazywana jest w reportażach przede wszystkim przymiotnikiem **żółty** oraz powiązany z nim przysłówkiem **żółto**. Odnotowano również określenia: **jaskrawożółte**, **jasnożółte**, **zżółkłe**, **żółć**, a także nazwy związane z leksemem **blond**. Do pola barwy żółtej zaliczyć należy także przymiotnik **złoty** oraz **plowy** (tabela 6).

Podstawowe użycia barwy żółtej dotyczą najczęściej opisu architektury, pojazdów i przedmiotów codziennego użytku. W przykładach typu: **żółte** wozy (*Jeszcze dzień życia*, s. 88), **pomalowane na żółto** domy (*Heban*, s. 327), **jaskrawożółte** buldożery (*Heban*, s. 124), barwa zastosowana jest w sposób konwencjonalny. Do określenia koloru włosów kilkakrotnie użyty jest leksem **blond**: **naturalne włosy blond** (*Jeszcze dzień życia*, s. 77).

Pozytywną konotację ma natomiast leksem **złoty**, który pojawia się głównie w opisie krajobrazu naturalnego, a w szczególności piasku pustyni: **kilka ziarenek złotego** piasku (*Heban*, s. 280), **złote** wybrzeże (*Czarne gwiazdy*, s. 49).

TABELA 6

Pole barwy żółtej

Lp.	Leksem	Frekwencja tekstowa	Udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby leksemów z analizowanego pola
1.	żółty	19	57,58
2.	żółto	2	6,06
3.	jaskrawożółty	1	3,03
4.	jasnożółty	1	3,03
5.	zżółkły	1	3,03
6.	żółć	1	3,03
7.	blond	4	12,12
8.	złoty	3	9,09
9.	płowy	1	3,03

7. Pole barwy niebieskiej

W trzech analizowanych zbiorach odnotowano 5 nazw z pola barwy niebieskiej, a ich frekwencja tekstowa wynosi 14, co stanowi 2,35% użyć wszystkich analizowanych barw. Nazwy skupione w polu błękitu to przede wszystkim przymiotniki (13 – 92,86%), wystąpił również jeden przysówek (7,14%).

W polu błękitu podstawowymi nazwami barwy są leksemy: *niebieski*, powiązany z nim przysówek *niebiesko* oraz *błękitny*. R. Kapuściński stosuje również przymiotnik *granatowy*, a także jedno określenie kreatywne – *koloru indygo* (tabela 7).

TABELA 7

Pole barwy niebieskiej

Lp.	Leksem	Frekwencja tekstowa	Udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby leksemów z analizowanego pola
1.	<i>niebieski</i>	7	50
2.	<i>błękitny</i>	4	28,58
3.	<i>niebiesko</i>	1	7,14
4.	<i>granatowy</i>	1	7,14
5.	<i>koloru indygo</i>	1	7,14

Przymiotniki *niebieski* i *błękitny* najczęściej używane są w opisach elementów ubioru bohaterów reportaży: ***błękitne hełmy*** (*Czarne gwiazdy*,

s. 150), **niebieski materiał** (Heban, s. 95). W tym samym kontekście odnotowano również określenie koloru indygo: *bosonogi Maur w długiej do kostek galabii koloru indygo* (Heban, s. 128).

Kolor niebieski pojawia się także w kontekście przyrody oraz służy do opisu zjawisk atmosferycznych. W zebranych materiale odnotowano takie przykłady, jak: **błękitne jeziora** (Heban, s. 133), **niebieskie ptaszki** (Heban, s. 249), **granatowe cyprysy** (Jeszcze dzień życia, s. 25).

8. Pole barwy brązowej

R. Kapuściński nie używa zbyt wielu słów odnoszących się do barwy brązowej – kolor ten odnotowano jedynie 13 razy (9 różnych leksemów), co stanowi zaledwie 2,18% wszystkich użyczeń tekstowych. Zdecydowana większość tych leksemów to przymiotniki (11 – 84,61%), pojawiają się również dwa rzeczowniki (15,38%).

Pole brązu cechuje różnorodność reprezentacji tekstowych. Najpopularniejsze są określenia *brunatny* oraz *brązowy*, a także powiązane z nim leksemy *brąz* i *jasnobrązowy*. Reportażysta stosuje również nazwy niepodstawowe: *ceglany*, *kasztanowy*, *ochra*, *opalony*, *piaskowy* (tabela 8).

TABELA 8

Pole barwy brązowej

Lp.	Leksem	Frekwencja tekstowa	Udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby leksemów z analizowanego pola
1.	<i>brunatny</i>	4	30,79
2.	<i>brązowy</i>	2	15,38
3.	<i>brąz</i>	1	7,69
4.	<i>jasnobrązowy</i>	1	7,69
5.	<i>ceglany</i>	1	7,69
6.	<i>kasztanowy</i>	1	7,69
7.	<i>ochra</i>	1	7,69
8.	<i>opalony</i>	1	7,69
9.	<i>piaskowy</i>	1	7,69

Większość nazw z pola brązu odnosi się do krajobrazu naturalnego. Warto zaznaczyć, że użycie leksemu *brunatny* zazwyczaj wiąże się z negatywną konotacją, np. *droga znów gliniasta, brunatna* (Czarne gwiazdy, s. 92), *Niger jest [...] brunatną rzeką* (Heban, s. 300). Kolor brunatny pierwotnie oznaczał barwę bliską fioletowi i czerwieni (ZARĘBA, 1954: 51). Dopiero

od XVII wieku upowszechniło się dzisiejsze znaczenie tej barwy, która definiowana jest jako kolor ciemnobrązowy z odcieniem szarawym lub czerwonym (TOKARSKI, 2004: 168). Według Ryszarda Tokarskiego brunatny ma jednoznacznie negatywną konotację, która wynika z bliskości tej barwy z kolorem czarnym. Pojawienie się tego określenia często wywołuje zatem skojarzenia ze śmiercią, chorobą oraz brzydotą (TOKARSKI, 2004: 168). Warto zwrócić także uwagę na przykład: *granica między głęboką ochrą Sahary i szmaragdem tych pól* (Heban, s. 206). W tym fragmencie R. Kapuściński zastosował niepodstawowe określenie kolorystyczne, które wywołuje poetycki efekt opisu krajobrazu.

Barwa brązowa często jest również używana w opisie wyglądu i ubioru postaci. W zebranych materiale można znaleźć takie przykłady, jak: *cegla-na skóra* (Heban, s. 96), *brązowe sznurówki* (Czarne gwiazdy, s. 70), *kasztanowe włosy* (Heban, s. 284).

9. Pole barwy różowej

Autor nie używa wielu nazw odnoszących się do barwy różowej – w zebranych materiale kolor ten pojawia się 5 razy (0,83%). Są to głównie przymiotniki (4 – 80%) oraz jeden przysłówek (20%).

Określenia kolorystyczne zgromadzone w badanym polu są reprezentowane przez leksem *różowy* oraz przez skorelowany z nim przysłówek *różowo* (tabela 9).

TABELA 9

Pole barwy różowej

Lp.	Leksem	Frekwencja tekstowa	Udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby leksemów z analizowanego pola
1.	<i>różowy</i>	4	80
2.	<i>różowo</i>	1	20

Róż wykorzystywany jest przede wszystkim w opisie architektury i elementów wyposażenia wnętrza: *różową willę* (Czarne gwiazdy, s. 143), *domy pomalowane na różowo* (Heban, s. 327). W jednym przypadku kolor różowy odnotowano w kontekście krajobrazu naturalnego – *krzewy różowych berberysów* (Heban, s. 290).

10. Pole barwy fioletowej

Pole fioletu jest skromnie reprezentowane w analizowanych reportażach. W zebranych materiale odnotowano zaledwie dwa takie leksemy (0,33%) – po jednym przymiotniku (50%) i rzeczowniku (50%) – por. tabela 10.

TABELA 10

Pole barwy fioletowej

Lp.	Leksem	Frekwencja tekstowa	Udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby leksemów z analizowanego pola
1.	<i>fioletowy</i>	1	50
2.	<i>fiolet</i>	1	50

Barwa fioletowa reprezentowana jest przez określenia *fioletowy* i *fiolet*. Leksemy użyte zostały w następujących przykładach: o *skórze tak czarnej, że aż wpada w fiolet* (*Jeszcze dzień życia*, s. 35), *góry szmaragdowe, fioletowe* (*Heban*, s. 179).

11. Pole barwy pomarańczowej

Pole barwy pomarańczowej jest równie nieliczne – w zebranych materiale reprezentowane jest przez jeden przymiotnik: *pomarańczowy*, który pojawił się w przykładzie: *widziałem ruchome, pomarańczowe plamy* (*Jeszcze dzień życia*, s. 25).

12. Pole barw mieszanych

R. Kapuściński do opisu rzeczywistości przedstawionej w reportażach stosuje również bogatą paletę barw mieszanych – 8 nazw. Leksemy te odnotowano 45 razy (7,56%) – przede wszystkim są to przymiotniki (40 – 88,89%), rzeczowniki (4 – 8,89%) oraz jeden przysłówek (1 – 2,22%).

Większość z zebranych przykładów to hiperonimy omówionych dotychczas określeń kolorystycznych. W polu barw mieszanych odnotowano leksemy: *barwny*, *kolorowy* oraz spokrewnione z nimi określenia: *kolorowo*, *barwa*, *różnobarwny*, *różnokolorowy* (tabela 11). Wskazane kolory zazwyczaj służą do opisanego architektury, przedmiotów codziennego użytku, krajobrazu naturalnego: *barwne królestwo* (*Heban*, s. 274), *barwny arras* (*Heban*, s. 24), *ośniewające bogactwo barw* (*Heban*, s. 88), *kolorowa noc* (*Czar-*

ne gwiazdy, s. 63), nieustająca parada **barw** (Heban, s. 324), **tęczowy ogród** (Jeszcze dzień życia, s. 49).

TABELA 11

Pole barw mieszanych

Lp.	Leksem	Frekwencja tekstowa	Udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby leksemów z analizowanego pola
1.	<i>kolorowy</i>	32	71,12
2.	<i>kolorowo</i>	1	2,22
3.	<i>kolor</i>	1	2,22
4.	<i>różnokolorowy</i>	1	2,22
5.	<i>barwny</i>	5	11,11
6.	<i>barwa</i>	3	6,66
7.	<i>różnobarwny</i>	1	2,22
8.	<i>tęczowy</i>	1	2,22

Zakończenie

Ryszard Kapuściński to reportażysta obdarzony niezwykłym zmysłem językowym. Jego reportaże cechuje trafny dobór słownictwa, za pomocą którego autor osiąga efekt zbliżony do literackości. Analizy zawarte w niniejszym artykule dowiodły, że istotnym elementem kreacji językowej reportażysty jest leksyka kolorystyczna. W większości przypadków nazwy barw służą konwencjonalnemu opisowi rzeczywistości, jednak często autor za ich pomocą dokonuje wartościowania przedstawionego świata i zjawisk w nim występujących. Paleta barw stosowana przez R. Kapuścińskiego jest różnorodna. W tabeli 12 przedstawiono charakterystykę zebranego materiału.

W analizowanym materiale dominują barwy achromatyczne, w tym przede wszystkim kolor biały i czarny. Jest to powiązane z tym, że barwy te zostały użyte głównie do charakterystyki postaci ze względu na ich kolor skóry. W polu barw chromatycznych dominuje zieleń, czerwień oraz żółć. Kolory te były najczęściej używane w opisie krajobrazu naturalnego, który stanowi bardzo ważny element reportaży R. Kapuścińskiego. Pozostałe barwy chromatyczne pojawiają się rzadziej, a ich występowanie nie odnosi się do żadnej dominującej klasy obiektów.

Zebrana leksyka kolorystyczna należy do pięciu kategorii gramatycznych. Pod tym względem zdecydowanie dominują przymiotniki, co jest oczywiste ze względu na główną funkcję nazw kolorów, jaką jest nazywanie cech.

TABELA 12

Charakterystyka liczbowa badanego materiału

Barwy		Leksemy	Frekwencja tekstowa
Achromatyczne	biała	8	189
	czarna	5	160
	szara	7	29
	razem	20	378
Chromatyczne	zielona	7	58
	czerwona	10	46
	żółta	9	33
	niebieska	5	14
	brązowa	9	13
	pomarańczowa	1	1
	fioletowa	2	2
	różowa	2	5
	razem	45	172
Mieszane		8	45
Ogółem		73	595
Liczba w przeliczeniu na 1 stronę		0,12	1,08

Warto podkreślić, że R. Kapuściński stosuje określenia kolorystyczne przede wszystkim do charakterystyki rzeczywistości, którą przedstawia w swoich reportażach. Jest to podstawowa funkcja, jaką pełnią barwy użyte w badanych źródłach. Mniej konwencjonalne są natomiast opisy krajobrazów. Do ich kreacji autor wykorzystuje niepodstawowe określenia kolorystyczne. W takich przypadkach barwy pełnią nie tylko funkcję opisową, lecz także poetycką. Z przedstawionych wniosków wynika zatem, że dla R. Kapuścińskiego kolorystyka była niezwykle istotnym aspektem językowej warstwy reportażu.

Źródła

- KAPUŚCIŃSKI R., 1963: *Czarne gwiazdy*. Warszawa.
 KAPUŚCIŃSKI R., 1976: *Jeszcze dzień życia*. Warszawa.
 KAPUŚCIŃSKI R., 1998: *Heban*. Warszawa.

Literatura

- AMPEL-RUDOLF M., 1987: *Barwa a kolor*. „Poradnik Językowy” z. 8, s. 621–625.
 AMPEL-RUDOLF M., 1994: *Kolory. Z badań leksykalnych i składniowo-semantycznych języka polskiego*. Rzeszów.

- BADYDA E., 2008: *Świat barw – świat znaczeń w języku poezji Zbigniewa Herberta*. Gdańsk.
- BAL A., 2008: Konotacja nazw barwy niebieskiej w utworach poetyckich Józefa Bohdana Zaleskiego. „*Język Polski*” z. 4–5, s. 289–300.
- BARTMIŃSKI J., 2007: *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin.
- BIELSKA-KRAWCZYK J., 2005: Kolorowe pisanie („paleta” Herlinga-Grudzińskiego). „*Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filologia Polska*” z. 61, s. 175–194.
- BIEŃKOWSKA D., 1980: O słownictwie z zakresu nazw kolorów w powieści Władysława Reymonta. „*Prace Polonistyczne*” 36, s. 247–252.
- GENDERA K., 2005: Nazwy barw w „*Chłopach*” Władysława Reymonta. „*Język Polski*” z. 5, s. 328–336.
- GRZENIA J., 1993: Założenia opisu pola semantycznego barw w języku polskim. „*Poradnik Językowy*” z. 4, s. 155–165.
- HANDKE K., 2002: *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego*. T. 5: *Świat barw*. Kraków.
- KUREK M., 1997: Kolor w poezji Stanisława Grochowiaka. „*Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza*” 4 (24), s. 132–147.
- PAZIAK P., 1997: Uwagi o semantyce nazw kolorów bieli i czerwieni w „*Balladynie*”. „*Poradnik Językowy*” z. 2, 18–22.
- PUZYNINA J., 1992: *Język wartości*. Warszawa.
- SIEKIERSKA K., 1988: Nazwy barw w „*Trylogii*” Henryka Sienkiewicza. „*Poradnik Językowy*” z. 2, 324–331.
- TELEŻYŃSKA E., 1994: *Nazwy barw w twórczości Cypriana Norwida*. Warszawa.
- TOKARSKI R., 2004: *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*. Lublin.
- ZARĘBA A., 1954: *Nazwy barw w dialektach i historii języka polskiego*. Wrocław.
- ZURA A., 2006: *Konceptualizacja nazw barw w „Krzyżakach” Henryka Sienkiewicza i „Proti všem” Alojzego Jiráka*. Ostrawa.

Magdalena Wojtyka

On the vocabulary of colour terms
in Ryszard Kapuściński's reportage works

SUMMARY

The article is devoted to an analysis of the names of colours in the reportage works by Ryszard Kapuściński. The purpose of research is to present the complete range of colours which the author uses in his texts devoted to the journeys in Africa. The material which was collected was drawn from three collections of Ryszard Kapuściński's reportage works – *Czarne gwiazdy* (1963), *Jeszcze dzień życia* (1976), *Heban* (1998). The vocabulary which was collected was divided into two principal fields: achromatic and chromatic colours. The author conducted a textual analysis of units within the framework of this division which was supplemented by statistical data. The principal aim of the article is to present the variety of colours applied by Ryszard Kapuściński to describe African *realia*.

Magdalena Wojtyka

Zum Wortschatz aus dem Bereich der Farbbezeichnungen
in Ryszard Kapuścińskis Reportagen

ZUSAMMENFASSUNG

Der Aufsatz ist der Analyse der in den Reportagen Ryszard Kapuścińskis auftretenden Farbbezeichnungen gewidmet. Die Forschungen bezwecken, volle Farbpalette zu präsentieren, die der Autor in den Werken über seine Afrika-reisen ausnutzt. Das Forschungsmaterial wurde aus drei Reportage-Bänden Kapuścińskis: *Czarne gwiazdy* (dt.: *Schwarze Sterne*) (1963), *Jeszcze jeden dzień życia* (dt.: *Noch ein Lebenstag*) (1976) und *Heban* (dt.: *Ebenholz*) (1998) exzerpiert. Die so ausgewählte Lexik wurde in zwei Hauptfelder – achromatische und chromatische Farben geteilt, hinsichtlich der Präsenz im Text der Reportagen untersucht, und um statistische Daten ergänzt. Das Hauptziel des Aufsatzes ist, die von Ryszard Kapuściński zur Schilderung der afrikanischen Realien gebrauchte Farbgebung in deren ganzen Vielfalt wiederzugeben.